X. Gamybos vietos
Manufacturing Sites

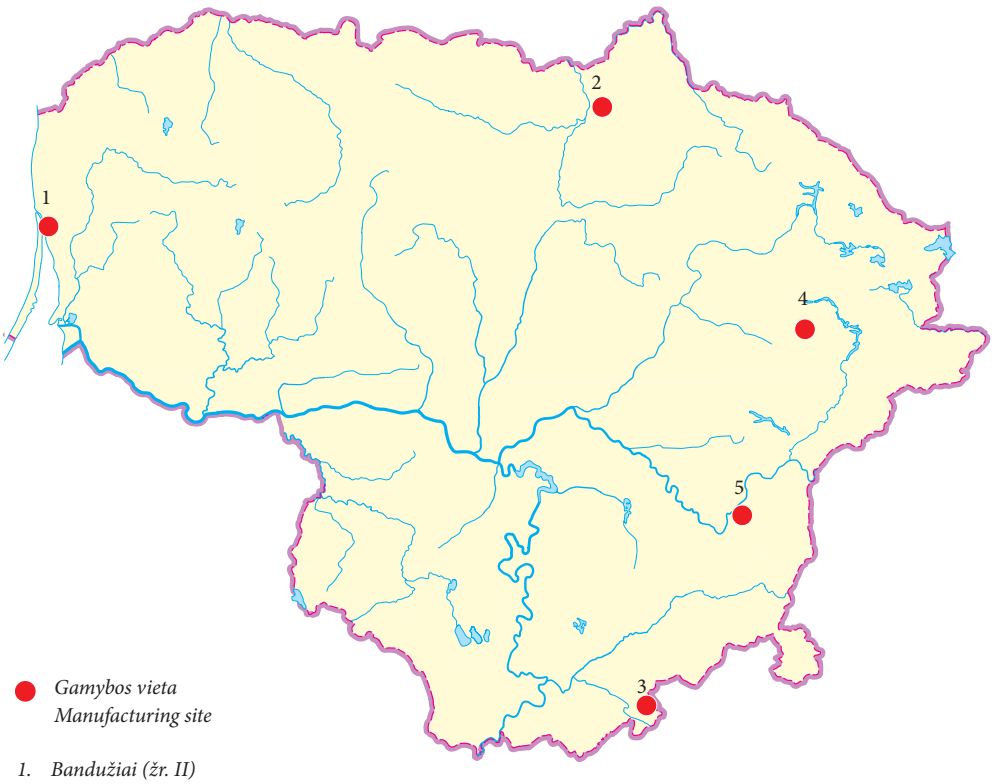

Gamybos vieta
Manufacturing site

1. *Bandužiai (žr. II)*
2. *Raubonys*
3. *Šiliniai (žr. I)*
4. *Šnieriškė*
5. *Vilnius (ir IX)*

Karolis Duderis

Raubonių vandens malūnas-karšykla-verpykla

Raubonių vandens malūno-karšyklos-verpyklos (UK 2399) teritorijoje (Pasvalio r.), Taikos g. 5 sklype, atlikti geologiniai tyrimai, kurių metu išgręžta 11 geologinių gręžinių bei malūno-karšyklos-verpyklos pastato PV, ŠR kampuose ir prie V sienos buvo iškasti 4 kasiniai. Žemės judinimo bei gręžimo darbai atlikti be archeologinių tyrimų. Kadangi tiriama teritorija yra saugomas kultūros paveldo objektas, kuriame yra tikimybė aptikti archeologiniu požiūriu vertingą kultūrinį sluoksnį, Pasvalio rajono savivaldybės administracija žemės judinimo bei gręžimo darbų vietose užsakė atlikti žvalgomuosius tyrimus.

Žvalgomųjų tyrimų tikslas – atlikti lauko tyrimus greta geologinių gręžinių bei kasinių, fiksuoti vietos stratigrafiją, nustatyti žemės sluoksnių chronologiją, pateikti paveldosauginių rekomendacijų.

Pirmosios žinios apie Raubonių vandens malūną mus pasiekia iš 1775 m., kai buvo renkami duomenys apie žemės valdų ir miestų dūmų skaičių. Upytės pavieto padūmės ir gėralų mokesčių tarifas yra pirminis šaltinis apie Krinčino parapijos Raubonių malūną (Gricienė N., Raubonių malūnas ir vilnų karšykla – verpykla, *Raubonių istorijos vingiais*, Klaipėda, 2013, p. 103–117). 1777 m. vandens ir vėjo malūnų liustracijoje – surašyme teigiama, jog Raubonių malūne veikusios dvi girnos, o mokestis iždui siekęs 20 auksinų už metus.

Neaišku, kas buvo malūno steigėjas. Tikėtina, jog Raudonpamūšės dvarą 1740 m. nusipirkus Žadeikonių karališkojo dvaro seniūnui Adomui fon Roppui, Raubonyse buvo pastatytas ir pirmasis vandens malūnas. Iš istorinių šaltinių žinoma, jog Raubonių malūnas buvo tapęs Raudonpamūšės dvaro pramonės centru, o šalia jo veikė smuklė ir spirito varykla.

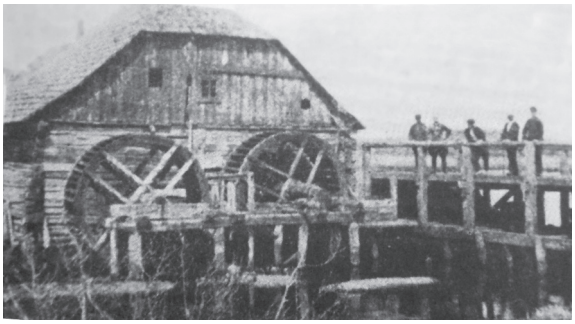

1 pav. Pirmojo Raubonių vandens malūno fotografija. Gricienė N., Raubonių istorijos vingiais, Klaipėda, 2013, p. 106.

Fig. 1. A photo of the first wooden Raubonys watermill

Panašu, jog vandens malūno darbas buvo sezoninis, t. y. Tatulos upei užšalus, malūnas neveikdavo. Žinoma, jog iš akmenų ir rąstų Tatulos upėje buvo įrengta užtvanka, taip pakeliant vandenį ir padidinant malūno efektyvumą.

Knygoje „Raubonių istorijos vingiais“ randame ir senojo vandens malūno (?) nuotrauką (1 pav.). Lieka neaišku, iki kurių metų šis XVIII a. II pusėje statytas malūnas funkcionavo.

1790 m. Raudonpamūšės dvarą nupirkus rusų armijos maršalui Vilhelmui Ditrichui fon Roppui, Raubonių malūno istorija nežinoma iki XIX a. pabaigos. Panašu, jog Lui fon Roppui perėmus giminės valdas, tarp 1860–1882 m. Raubonyse iškilo ir naujasis mūrinis vandens malūnas. Iš raudonų plytų sumūrytas malūnas ir vilnų karšykla-verpykla su Anglijoje ir Švedijoje pirkta technologine įranga pradėjo veikti 1907 m.

2015 m. spalio mėnesį Raubonių vandens malūno-karšyklos-verpyklos teritorijoje atlikti žvalgomieji tyrimai. Ištirti 6 šurfai (12 m^2 plo-

2 pav. Šurfe 1 fiksuotos architektūrinės konstrukcijos. K. Duderio nuotr.

Fig. 2. The architectural structure in test pit 1

3 pav. Šurfe 2 atidengtas Tatulos pakrantės sutvirtinimas (?). K. Duderio nuotr.

Fig. 3. The riverbank structures in test pit 2

tas), rasta 17 radinių, kurie perduoti Pasvalio krašto muziejui.

Šurfe 1, po apie 40–45 cm storio supiltiniais sluoksniais buvo atidengtas 1,6x1,6 m dydžio mūrinių pamatų fragmentas. Pamatų plotis – apie 20–25 cm. Pamatas mūrytas iš raudonų plytų, kurios rištos cementiniu skiediniu. Pamatų apačia pasiekta apie 80 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus. Apatinė pamatų dalis formuota iš nedidelių – apie 10x15–15x20 cm dydžio akmenų. Pamatų fragmentas datuotinas XX a. II puse.

1 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus fiksuotas dar vienas pamatų fragmentas – iš kalkakmenio luitų kloti apie 40–45 cm pločio pamatai, orientuoti ŠV–PR kryptimi, kurių apačia pasiekta apie 1,2 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus (2 pav.). Pamatų akmenys tarpusavyje rišti melsvos spalvos moliu. Pamatus galima sieti su šioje vietoje stovėjusiu mediniu Raubonių malūnu. Tokiu atveju pamatų fragmentą tektų datuoti XVIII a. II puse. Lieka neaišku, iki kada stovėjęs pirmasis (medinis) Raubonių malūnas.

Šurfe 2, po supiltiniais sluoksniais, 0,6–1,15 m gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus buvo atidengta dviejų dalių architektūrinė konstrukcija iš kalkakmenio luitų. Pirmoji dalis (fiksuota 60–75 cm gylyje prie šurfo P sienelės) formuota ir mažesnių (5x5–20x30 cm dydžio) kalkakmenio luitų, o antroji dalis (fiksuota 0,75–1,15 m gylyje prie šurfo Š sienelės) formuota iš didesnių – 20x20–30x40 cm luitų. Kalkakmenio luitai tarpusavyje rišti kalkiniu skiediniu (su nedidele smėlio priemaiša), orientuoti R–V kryptimi. Tarpas tarp šių dviejų konstrukcijos dalių buvo užpildytas kalkiniu skiediniu su kalkakmenio gabaliukais (3 pav.). Panašu, jog tyrimų metu atidengta konstrukcija turėtų būti siejama su Tatulos upės krantine, t. y. ši struktūra turėjo apsaugoti malūną nuo pavasarinių potvynių, kai upė išsiliedavo labai plačiai ir gal net siekdavo malūno pamatus. Šią kalkakmenio luitų konstrukciją galima datuoti XIX a. II puse.

Šurfuose 3–5 po pilkos spalvos žemės sluoksniu fiksuotas uždumblėjęs tamsiai pilkos

spalvos upės dugno su vandens augalų liekanomis sluoksnis. Tik šurfuose 4–5 buvo pasiektas pirminis upės dugno lygis (žvyras).

Šurfe 6 po pilkos spalvos žemės sluoksniu bei rudos spalvos molio sluoksniu, 50 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus pasiektas stambus žvyras su smulkesniais akmenimis. Tai būdingas Tatulos pakrantėms gruntas. Šį sluoksnį turėtume laikyti įžemiu.

The Raubonys Watermill–Wool Carding Workshop–Spinnery

In 2015, six test pits (a total of 12 m^2) were excavated on the grounds of the Raubonys watermill–wool carding workshop–spinnery (Fig. 1). The remains of the roughly 40–45 cm wide limestone foundation from a wooden building dating to the second half of the 18th century were uncovered at a depth of a 1 m in test pit 1 (Fig. 2).

In test pit 2, structures on the bank of the Tatula were unearthed at a depth of 0.6–1.15 m (Fig. 3). These should be dated to second half of the 19th century.

Andra Simniškytė, Vytenis Podėnas

Aiseto ežero salos žvalgomieji tyrimai

2015 m. pavasarį žvalgant Aiseto ežero salas (Molėtų r.), vienoje iš jų (artimiausia gyvenamoji vietovė yra į P – Šnieriškių kaimas) aptikta su metalurgija susijusios veiklos pėdsakų – šlako, geležies gaivinimo krosnelės sienelių fragmentų ir viena lipdyta šukė. Iki šiol apie archeologines vertingąsias savybes saloje duomenų nebuvo. Artimiausia žinoma archeologinė vietovė – ne vieną sezoną tyrinėtas IV–V a. Pašekščių pilkapynas yra maždaug už 2,2 km.

Sala yra maždaug 200x40–50 m dydžio, orientuota ŠV–PR kryptimi. Centrinė dalis – aukščiausia, maždaug 3 m aukščio, R – iki 2 m, V pusė – uždurpėjusi, vos 1–1,5 m aukščio. Sala apaugusi alksniais, krūmokšniais, paparčiais. Velėna faktiškai nesusidariusi, žemės paviršių dengia medžių lapų nuokritos. Beveik visi radiniai žvalgymų metu rasti žemės paviršiuje, aukščiausioje salos dalyje, maždaug 10x10 m plote.

Siekiant nustatyti šios archeologinės vietos pobūdį, vertingąsias savybes ir chronologiją, buvo atlikti žvalgomieji tyrimai. Saloje buvo iškasta 10 m^2 perkasa, kalamuoju grąžtu padaryti 34 gręžiniai, surinkta 119 grunto mėginių tyrimams (1 pav.).

Sprendžiant pagal gręžinių stulpelius, salos viršutinio grunto sluoksnis (iki 20 cm storio) buvo humusingas pilkšvas smėlis, giliau fiksuotas priemolis / molis su karbonatingais intarpais (pasiektas ne visuose gręžiniuose). Dalyje gręžinių po humusingu sluoksniu fiksuotas smulkiagrūdžio smėlio bei aleurito sluoksnis. Kultūrinio sluoksnio pėdsakų gręžinių stulpeliuose nepastebėta.

Perkasoje 1 viršutinis pilkšvas humusingas augalų šaknų perraizgytas sluoksnis buvęs apie 20 cm storio. Po juo perkasos PV dalyje, taip pat Š gale maždaug 20–25 cm gylyje pasiektas raudonas molis (įžemis). Perkasos centrinėje dalyje tebesitęsė smėlis, kuriame matomos kelios pilkšvos ir rusvos dėmės be aiškių kontūrų, tyrimų metu sąlyginai vadintos duobėmis 1–3 (2 pav.). Maždaug 30–35 cm gylyje pilkšvos dėmės išnyko, tapo balkšva smulkiagrūde frakcija (aleuritu). Tyrimų eigoje paaiškėjo, jog duobės 1 ir 3 (duobe 2 pavadinta dėmė pasirodė nesanti duobė) iš esmės yra vienas per visą perkasą besitęsiantis objektas, kurį sudarė netai-